OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA AZINLIK OKULLARI VE ERMENİ İSYANLARININ DOĞUŞU

AVİM

Bu yazı ilk olarak AVİM tarafından 26 Şubat 2025te yayınlanan İngilizce bir makalenin Türkçe çevirisidir.

Osmanlı Devleti (İmparatorluğun) klasik çağında Gayrimüslim cemaatlere kültürel özerklik tanıyarak kendi iç işlerini düzenlemelerine izin vermiştir. Bu sistem genellikle Millet Sistemi olarak adlandırılmaktadır. Çeşitli grupları dinlerine göre kategorilere ayıran Osmanlı Millet Sistemi kapsamında, İstanbul Ermeni Patriğine Ermeni Milletinin iç işlerini düzenleme yetkisi verilmiştir. Bu çerçevede Ermeni Patrikhanesi cemaat okullarını, kiliseleri, hastaneleri ve cemaate ait hayır kurumlarını yönetme ve düzenleme yetkisine sahipti.

Bu sistem klasik dönemde etkili bir şekilde işleyip çeşitli dini grupların bir arada yaşamasını katkıda bulunurken 19uncu yüzyılda özellikle milliyetçi ve ayrılıkçı ideolojilerin eğitim sistemine sızmasıyla birlikte Osmanlı Devletinin aleyhine çalışmaya başlamıştır. Böylece cemaat okulları yalnızca ayrılıkçılığı değil aynı zamanda Türklere ve Müslümanlara karşı düşmanlığı da teşvik etmeye başlamıştır.

O dönemde Avrupa'nın hasta adamı olarak anılan Osmanlı Devleti kendi iç işlerinde etkili bir şekilde hâkim olamayacak kadar zayıftı. Bunun bir sonucu olarak Avrupalı büyük devletler Osmanlı'nın merkezileşme çabalarını ve Hristiyan azınlıklar üzerinde etkin bir devlet egemenliğin uygulanmasını engellemek için sık sık müdahalede bulunmuşlardır.

Bu okullar 19uncu yüzyılın sonu ve 20nci yüzyılın başlarında içlerine sızan ve onları yeni ve genç üyeler toplamak ve radikal fikirlerini daha geniş bir kitleye yaymak için kullanan devrimci komiteler tarafından ele geçirilmeye başlanmıştır. Balkanlarda yeni ortaya çıkan milli devletler bu okullara öğretmen kılığında gizli ajanlar bile göndermişlerdir. Doğu Anadolu'da Hınçaklar ve özellikle de Taşnaklar bu cemaat okullarındaki öğretmenleri komitelerine devşirerek bu okullarının kontrolünü etkin bir şekilde ele geçirmeye başlamış, hatta önde gelen üyelerini okul müdürü olarak atamışlardır.

Okullardaki bu milliyetçi akımlara bir de misyoner okulları eklenmiştir. Misyonerler, sadece Ermeniler üzerinde dinsel bir etki yaratmakla kalmamış, aynı zamanda kurdukları okullar aracılığıyla önemli bir siyasi etkiye de sahip olmuşlardır. Misyonerler doğrudan siyasi

hareketleri örgütlemeseler de bölgedeki Hristiyan sakinlerinin etnik kimliğini şekillendirmede önemli bir rol oynamışlardır. 19uncu yüzyılın sonlarına doğru, özellikle de Rus-Türk Savaşı'ndan sonra, misyonerler Hristiyan nüfus arasında giderek daha fazla siyasi rol üstlenmişlerdir. Osmanlı hükümetine karşı Hristiyan haklarının sözcüsü olmuşlar ve Osmanlı hükümetini eleştirenlerin önde gideni haline gelmişlerdir. Bazı durumlarda misyonerler şiddeti bile kışkırtmışlardır. Yabancı bir konsolosun bildirdiğine göre 1888'de Harput'taki bir Protestan okulu öğrencilere Müslümanları dinsiz ve vicdansız olarak tasvir [etmiş] ve şiddet yanlısı şarkılar [öğretmiştir].

Gayrimüslimlerin cemaat okulları da bundan pek farklı değildi. Öğrenciler için hazırlanan ders kitapları ve diğer okuma materyallerinin yanı sıra öğretilen şarkılar ve şiirler de Türk ve Müslüman karşıtı söylemlerle bezenmiş koyu bir milliyetçilik öğretisi içermiştir. Bunlar yalnızca milliyetçilik ile Türklere ve Müslümanlara karşı nefreti körüklemekle kalmamakta, ayrıca onlara karşı kitlesel şiddet uygulanmasını ve Osmanlı idaresinin ortadan kaldırılmasını dahi savunmuştur. Aşırı milliyetçi öğretilere ek olarak, okullar genç Ermeni öğrencilere silah ve patlayıcıların üretimi ve kullanımı konusunda da eğitim vermiştir. Bunun bir örneği Erzurum'daki Sanasaryan Kolejidir.

Cem Karakılıç tarafından yapılan yeni bir araştırmaya göre Erzurum'daki Sanasaryan Kolejinde öğrencilere silah ve patlayıcı madde imalatı konusunda eğitim verilmiştir. Öğrencilerin velileri çocuklarının demirci ya da tornacı olarak yetiştirilmesini istememelerine ve böyle mesleklere talep de olmamasına karşın, okul yöneticileri ısrarla bu alanda gerekli eğitim ve teknik ekipmanları sağlamıştır. Bunun nedeni bu aletlerin ve bu meslekte eğitilen öğrencilerin militan Ermeni milliyetçi gruplar tarafından kullanılması amaçlanan silahların imalatında kullanılacak olmasıydı. Benzer şekilde, okulun genç Ermeni öğrencileri kamp yapma ve avcılık bahanesiyle açık alanlara çıkarılmakta ve tüfek ve silah kullanımı konusunda eğitilmişlerdir.

İleride kötü şöhretleriyle anılacak Taşnak komitecilerinin birçoğu bu okulda kapsamlı bir eğitim ve öğretimden geçmiştir. 1895'te Osmanlı Bankasını dinamitlerle havaya uçurmaya çalışan ve daha sonra Birinci Dünya Savaşı sırasında işgalci Rus güçlerine katılıp Erzurum'daki Müslüman nüfusu katleden azılı terörist Karekin Pastırmacıyan da Sanasaryan Koleji mezunuydu.

Erzurum'daki Sanasaryan Koleji örneğinin gösterdiği üzere Osmanlı Devleti azınlık okulları üzerinde etkin kontrole ve denetime olamamış ve bu da Osmanlının zararına bir durum ortaya çıkarmıştır. Söz konusu okullardaki öğrenciler, onları devletlerinden ve Müslüman komşularından soğutan ve uzaklaştıran bir şekilde eğitilip ve yetiştirilmişlerdir. Bunun ise vahim sonuçları olmuş, hem Ermeniler hem de Müslümanlar için yıkıcı etkileri olan militan bir milliyetçilik ortaya çıkmıştır.

**Görsel: Erzurum Sanasaryan Koleji binasının güncel hali. İlerleyen yıllarda restore edilen bina şu anda Erzurum Resim-Heykel Müzesi ve Galerisi Müdürlüğü olarak kullanılmaktadır.*

Yazar Hakkında :

Atıfta bulunmak için: AVİM, . 2026. "OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA AZINLIK OKULLARI VE ERMENİ İSYANLARININ DOĞUŞU." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2025 / 21. Mart 07. Erişim Ekim 30, 2026. https://www.avim.org.tr/public/index.php/tr/Yorum/OSMANLI-IMPARATORLUGUNDA-AZINLIK-OKULLARI-VE-ERMENI-ISYANLARININ-DOGUSU

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır